

Môže za to kapitalizmus! Žijeme však vôbec v kapitalizme?

7. augusta 2017 13:06

Autor je politológ a ekonóm, odborný asistent na Katedre politológie UK

Od príjmových nerovností po krízy, ekonomickú stagnáciu, nezamestnanosť a infláciu – skoro za všetko vraj môže kapitalizmus alebo, inak povedané, súčasný „neoliberálny“ systém. Ten však možno nazvať kapitalistickým len vtedy, keď pripustíme iba dva varianty, kapitalizmus a socializmus – buď máme jedno, alebo druhé.

Trošku detailnejší pohľad, viac reflektujúci realitu, však ukazuje niečo iné: miešaniu s kapitalistickou kostrou a s mnohými socialistickými prvkami. To však zásadne nabúrava súčasnú kritiku systému – zlyhania pripisované „neoliberálnemu“ kapitalizmu sú možno dôsledkom práve týchto socialistických prvkov?

Štandardná kapitalistická krajina Západu

Verejné výdavky predstavujú 57 percent HDP, a keďže od roku 1973 každý rok prevýšili štátne príjmy, podarilo sa vytvoriť obrovský verejný dlh, ktorý sa blíži k 100 percentám HDP. Päťina všetkých zamestnaných pracuje vo verejnom sektore, ale štát sa svojimi reguláciami stará o všetkých zamestnaných.

Napríklad minimálnou mzdou na úrovni 1480 eur, 35-hodinovým pracovným týždňom, 5-týždňovou platenou dovolenkou a mnohými ďalšími opatreniami. Naozaj mnohými, lebo dĺžka Zákonníka práce v roku 2015 prevýšila 3 800 strán a je tam naozaj všetko od hygienických prestávok až po vetranie kancelárií.

A keby to nestačilo, sociálne práva nad rámec zákonníka môžu rozširovať kolektívne dohody – napríklad len kolektívna dohoda kaderníkov merala v tom istom roku [úctyhodných 198 strán](#). Štát popritom vlastní ešte kopu podnikov, resp. podielov v súkromných firmách, zachraňuje banky, keď treba, a priemerný príjem zdaňuje v posledných rokoch 48- až 51-percentným daňovým klinom (podiel daní a odvodov na celkových nákladoch zamestnávateľa).

Mnohí ste už asi prišli na to, že ide o Francúzsko – tradične etatistický štát, ktorý však nie je medzi západnými krajinami žiadnym extrémom. Nezdá sa vám, že tu máme priveľa štátneho – výdavkov, deficitu, dlhu, prerozdelenia a zdaňovania, vlastníctva, zamestnanosti, záchranných balíčkov a regulácií – na to, aby sme tento systém nazvali jednoducho kapitalizmom?

Socializmus v Saudskej Arábii aj v našom zdravotníctve

Samozrejme, stále existuje kopa krajín alebo sektorov v rôznych ekonomikách, kde socializmus nie je ťažké rozoznať, aj keď to možno mnohých prekvapuje. Nie, nemyslím na Severnú Kóreu, tam asi nikto nepochybuje.

Ale čo tak Saudská Arábia? Približne dve tretiny zamestnaných tam pracujú vo verejnom sektore (a až 85 percent zo zvyšnej tretiny pracujúcich v súkromnom tvoria cudzinci). Štátom ovládaný ropno-plynárenský sektor tu vytvára 42 % HDP, 90 % exportu a 87 % verejných príjmov.

Alebo slovenské zdravotníctvo: financované väčšinou z verejných zdrojov, so štátnou poisťovňou s dominantným postavením na „trhu“ (VšZP – vyše 60 % poistencov), skoro bez výnimky všetky veľké nemocnice (fakultné, univerzitné a národné ústavy) sú v štátnom vlastníctve a ešte štátne regulácie (vrátane mnohých cien).

K tomu sa z času na čas prihodia štátne záchranné balíčky (oddlženia

zdravotníctva), zákazy ziskov a rôznych poplatkov. Jednoducho socializmus (s prvkami kapitalizmu). Ešte viac to platí pre slovenské školstvo.

Ale napríklad aj pre sekundárny trh amerických hypoték. Áno, v jednej z (ekonomicky) najľahodnejších krajín sveta máte štátom vlastnené firmy (Fannie Mae a Freddie Mac), ktoré kupujú hypotéky a transformujú ich na dlhopisy (tzv. sekuritizácia) so štátnou garanciou, resp. ďalšie vládne agentúry (napr. Ginnie Mae), ktoré garantujú dlhy. V Amerike v posledných rokoch 70 až 80 percent hypoték takto nepriamo a často i priamo financuje a garantuje federálna vláda.

Kapitalistický základ, socialistické prvky

Vo vyspelých krajinách to teda v posledných desaťročiach vyzerá nasledovne: kostra ekonomiky je stále kapitalistická, dominuje súkromné vlastníctvo nad štátnym a súkromná zamestnanosť nad verejnou.

Neviditeľná ruka Adama Smitha je stále silnejšia ako viditeľná ruka štátu, t. j. ekonomické kontrakty väčšinou neriadi štát, ale slobodné trhové sily, ponuka a dopyt, a väčšina cien sa vytvára na tomto trhu a nie je regulovaná štátom. Pre väčšinu podnikov stále platí, že keď budú stratové, tak skôr či neskôr zbankrotujú a štát ich nezachráni.

Avšak na druhej strane od prelomu 19. a 20. storočia postupne pribudlo mnoho socialistických prvkov. Čo teda nie je kapitalistické? Samozrejme štátne vlastníctvo, štátna zamestnanosť, štátna regulácia cien, štátne záchranné balíčky a regulácie.

Ale tiež menový a vo veľkej časti aj finančný systém: štátna centrálna banka s monopolom na tlačenie (nekrytých tzv. fiat) peňazí a komerčné bankovníctvo so štátnymi barlami (štátna garancia vkladov, štátne záchranné balíčky, likvidita od centrálnej banky a regulácie, ktoré umožňujú nízke – takmer žiadne – hotovostné rezervy a nízky kapitál

v bankách).

A najväčšia zmena od konca 19. storočia: veľkosť štátu, najmä meraná cez mieru prerozdelenia. Kým v krajinách, ktoré boli najbližšie ku kapitalistickému ideálu, teda v Británii a USA, pred prvou svetovou vojnou verejné výdavky tvorili 5 – 10 % HDP, teraz sa vo vyspelých krajinách pohybujú okolo 40 – 50 %. Vznikli totiž rozsiahle sociálne štáty s verejnými dôchodkami a dávkami, so školstvom a zdravotníctvom, ale štátne regulácie podnikania, pracovného trhu a trhu produktov sa rozrástli ešte viac.

Keď sa pohybujeme v rovine dichotómie „buď socializmus, alebo kapitalizmus“, tak USA pred prvou svetovou a súčasné Francúzsko sú rovnako kapitalizmom. Keď však chceme reálnejšie opísať súčasný stav vyspelých krajín, tak treba priznať, že ide o zmiešané ekonomiky. Nakoľko sú kapitalistické, dobre ukazujú tzv. rebríčky ekonomickej slobody.

Treba však poznamenať, že aj najslobodnejšie ekonomiky podľa týchto rebríčkov sú sociálnymi štátmi s výrazne vyšším prerozdeľovaním a regulačnou záťažou, než to bolo pred prvou svetovou. Napríklad Hongkong alebo Singapur majú verejné výdavky okolo 20 percent HDP, Nový Zéland, Austrália a Švajčiarsko okolo 35 %.

Obstojí kritika neoliberalizmu?

Keď pripustíme prv opísanú charakteristiku súčasného systému, tak to značne skomplikuje kritiku „neoliberálneho“ kapitalizmu. Finančné krízy môžu byť dôsledkom kapitalizmu, ale aj (značne socialistického) menového a finančného systému. Alebo oboch.

Podobne vysoká nezamestnanosť môže byť inherentným produktom kapitalizmu, ako aj štátnych regulácií a dávok (vysoká minimálna mzda, rigidný pracovný trh, rozsiahly a často demotivujúci systém dávok a podpôr, vysoké daňovo-odvodové zaťaženie práce atď.). A môžeme takto

pokračovať od príjmových rozdielov až po ekonomické zaostávanie mnohých krajín.

Masy i intelektuálne elity väčšinu času boli a sú skôr negatívne naladené voči kapitalizmu. Často to bolo a je dôsledkom rôznych mylných predstáv a mýtov o kapitalizme. Jeden z týchto mýtov je práve to, že teraz žijeme v kapitalizme. A dokonca v „neoliberálnom“, deregulovanom kapitalizme, kde sa privatizuje a odbúrava sociálny štát.

Zrejme si to myslela i väčšina francúzskych voličov v posledných prezidentských voľbách, keď v prvom kole volila kandidátov s programami „viac štátu a menej trhu“. (Zástancovia trhových reforiem François Fillon a súčasný prezident Emmanuel Macron dokopy v prvom kole získali 44 %.) A to v krajine, ktorá je jednou z najviac etatistických (alebo, inak povedané, najmenej kapitalistických) v posledných desaťročiach.

„Zlyhávajúceho“ kapitalizmu je v očiach kritikov vždy priveľa a nápravných štátnych zásahov nikdy nie je dosť.

Tento text ste mohli čítať vďaka tomu, že ste [predplatiteľom Denníka N](#). Ak máte pripomienku alebo ste našli chybu, napíšte na editori@dennikn.sk.

Vážime si vašu podporu.